

Skantzen Tidningen

Nr 12, julen 2006

*David
Curtz*
-2002

www.svedviberg.se

SkantzenTidningen

Medlemstidning för
Svedvi-Berg Hembygdsförening

Nr 12, julen 2006

Svedvi-Berg Hembygdsförening
Kanalmuseet Skantzen
734 40 Hallstahammar
Tel. 0220-174 09
Fax. 0220-148 35
E-post: **OBS! Ändrat!**
kanalmuseet@telia.com
svedviberg@telia.com

Hemsida: www.svedviberg.se

REDAKTION:

Ansvarig utgivare

David Lunde

Antracitvägen 12
734 37 Hallstahammar
Tel. 0220-127 87

E-post: david.lunde@swipnet.se

Inger Eriksson

Föreningsgatan 2A
734 35 Hallstahammar
Tel. 0220-161 02

Anders H Pers

Fjällsta 30A
734 92 Hallstahammar
0220-175 65

STYRELSE

Leif Iwarsson ordförande
Anders H Pers vice ordförande
Inga-Lill Iwarsson kassör
Margaretha Juhlin sekreterare
Inger Eriksson vice sekreterare
Göran Vestman
Ann Fröjdman

SUPPLEANTER

Daniel Sköld
Gunnel Ekvall
Gunnel Nordkvist
Barbro Sonesson
David Lunde
Tage Fröjdman

VERKSAMHETSLEDARE

Christina Holsten

ORD FRÅN ORDFÖRANDE

SOM NY ORDFÖRANDE i Svedvi Berg Hembygdsförening har året 2006 varit lätt omtumlande för mej. Att möta så många trevliga, intressanta människor och få vara med om all den fina verksamhet som föreningen utvecklat, är en upplevelse utöver det vanliga!

Hembygdsrörelsen följer inte andra folkrörelsers formkurvor med uppgång och fall och vikande medlemsantal. Istället växer hembygdsrörelsen oavbrutet, vilket kanske har att göra med att rörelsen följer sina egna spår och inte lutar sig mot trender. Med hembygden som kärnan i verksamheten kan också stabiliteten behållas.

Under året har Svedvi Berg Hembygdsförening liksom tidigare år svarat för en mängd evenemang med stor anslutning av kommuninnevånare och gäster från hela landet och utlandet. Skantzenområdet är en pärla i vår kommun och vi är också tacksamma för det goda samarbete vi har med kommunen och alla övriga verksamheter som bedrivs i området. Tillsammans bidrar vi till att skapa en positiv bild av Hallstahammar för alla besökare.

Verksamheten har som sagt hela tiden växt och idag är den genomförbar mycket tack vare tidigare styrelsers energiska arbete och våra anställdas mycket goda insatser. En linje i verksamhetens utökning är ungdomsarbetet, där barn och ungdomar från förskola ända upp i gymnasieåldern på olika sätt engageras i hembygdens historia och kultur.

Ett stort tack riktas till alla medlemmar som hjälpt till under året, till övriga medlemmar som bidrar med årsavgift, till samarbetspartners, barn- och ungdomar och alla besökare som gynnar oss. Jag vill också tacka styrelseledamöterna för ett mycket stort engagemang, liksom våra anställda, Christina Holsten och Leif Bergström!

God Jul och Gott Nytt År!

Leif Iwarsson

KORVGUBBEN VID KNEKTBACKEN

Det är den 27 januari 1982. Olle Lindkvist befinner sig hemma hos Josef och Ingeborg Grandell som i många år hade en korvkiosk vid Knektbacken i Hallstahammars gamla centrum. Han har bandspelaren med sig för att intervjua Grandell, som var född 1893 i Surahammar.

Har du nå' minne utav barndomen, natu'tvis var det dåliga tider och knapphänt med saker och ting, men lite grann om ditt barndomshem. Har du nå' minnen från det?

Visst var det väl det, men vi hade aldrig nå' sådär så vi behövde svälta eller någonting utan han försökte, farsan, han jobba' med lite utav varje, förutom plåtslageri och sådär. Skulle någon ha en balja eller en slaskhink eller någonting så gjorde han sånt där. Jag fick vara med honom när han gick och sota' åt bönderna och likadant när han förtennte kopparkärl så fick man va' med och skura de där med en syrablandning. Såna där jobb fick man göra och när man var hemma om dagarna, då skulle man till mejerit och hämta mjölk först, och sen till Handelsbolaget, där hade jag en bror som arbeta' som, eller skulle bli, expedit, och de hade mycket, så dit gick jag med mjölk om mornarna.

Så din far han var en gammal "bruksare" han?

Han var hantverkare, han gjorde kopparsaker. Och det hann han många såna där grejer, och han gjorde två hästar med seldon och allting, fullt naturligt med spännen och allting sånt där, och det satte han opp, vi hade en kakelugn, inne i rummet, och där var det en sån där glugg. Där gjorde han en plåt, förstår du, och vek till, och sen utanför det här som han vek då, där hade han de där hästarna stod oppe på det där. Stod lika säkert som de skulle ha stått på golvet. Det var aldrig skilt ifrån den där, han bara sätta' in det där i gluggen. Och så var han sotare –och det var jag med, men bara i Ståltorp och Olberga och där, ser du. Bruket hade den här Ponsbach som bodde nere i Näs i Hallsta. Han hade en hushållerska som var harmynt, och ho' var väl tvungen till att gå ut och leta efter 'n många gånger för han festa' så mycket, och rätt som det var, förstår du, så kom hon och lyste på 'n med ficklampa, då titta 'n opp "Är det du din förbannade snedsnok som förbländar min syn?" sa han (skratt).

Farsan var opp till skollärarn och ville att jag skulle få vara med'n och sota. Så jag fick gå opp på takena ser du, och dra den där viskan. Och sen fick jag gå ner och hjälpa till att bära ut de där rörena och knacka ur dem sotet nere på potatislandet.

Starta' du som brukspojke också, i Surahammars bruk?

Jag börja' på i Sura, vid bruket.

Hur gammal var du då och vad fick du för jobb när du börja' då?

Jag var inte mer än tio år, och då fick vi hugga ribb som kom utifrån Lisjö med det där tåget, Vaulunder, det körde de timmer på, bakar och ribb och sånt där, som skulle huggas sönder, och då fick vi bygga opp såna här bås då, i rad, det gick fyra stigar i ett sånt där. De hade det och elda' med i martinen, och den som ville fick köpa ved, pinnar och sånt där, utav bruket.

Hur många syskon var ni hemma?

Vi var tre bröder och två systrar och sen hade vi en kusin, Klas, som mista sina föräldrar, honom tog far och mor hand om som fosterbarn.

Du gick i skolan i Sura, hur var det?

Jadå, det gjorde jag, jag gick i småskolan här oppe vid kyrkan men sen kom vi ner till Bruket och jag skulle börja första klassen i storskolan. Jag har bara gått sex år –och det skulle man ju göra igen det, åt skollärarn, man skulle gå ner och såga ved åt honom och hugga och gå och ge grisen äta och sköta...

Så egentligen var det inte så där ordnad skolgång för dig?

Nej, och det var inte för de andra heller.

Nej, utan du fick börja tidigt att jobba. Du sa att du var tio år, hur länge höll du på med att jobba då med det där, ved och grejerna?

Ja, det var över en vinter. Sen kom man in vid gjuteriet när det var slut på de huggningarna –och jag var sméhantlangare också.

Så du fick börja då som sméhalva?

Ja, jag skötte släggan åt en smed, han hette Rydberg. han svetsade gjutgods.

Kommer du ihåg någonting om arbetsförhållandena på Bruket, löner och arbetstider och sådant?

Ja, vi hade fem öre i timmen och fick göra tolv timmar, så det vart ju i alla fall 70 öre om dan, och då hade man flera dagar. Då fick man inte påökt varje år heller, utan de där 70 örena hade en flera år. Sen, i gjuteriet där, kom de och skulle skriva in mig i fackföreningen också, då var jag inte mer än 14.

Så du kom tidigt in i fackföreningsrörelsen också?

Jodå. Sen var jag kvar i Sura ända till 1911, vid midsommar. Då när vi kom ner dan efter midsommardagen, då var vi fyra grabbar, men de andra var ju äldre än mig, två stycken var gifta. Så stod vi där och det kom inte några flera, utan då gick vi hem allihopa då, och gick ner dagen efteråt –och då kom den där ingenjörn och så fick vi böta, fem kronor, för det där då, och de skulle gå till tuberkulosföreningen –men då sluta' vi!

Innan vi går vidare så tala' du om att du kommer ihåg lite grann av bultstrejken som var i Hallstahammar mellan 1902 och 1909 –ni hade ju ingen strejk då förrän 1909 i Sura då?

Nej, det var inte strejk utan lockut. Verkstadsföreningen, de hade 1908, och sen fick de andra, alla de som var i järnbruksföreningen, de vart ju lockutade 1909 de.

Men Sura och Hallsta ligger ju så nära. Du var ju bara en ung pojke då, men har du nå' minnen av bultstrejken och de här strejkbrytarna och strejkvakterna?

Nja, jag var ju aldrig ihop och slogs med dem på det viset, men det var grabbar som var äldre än mig som åkte ned till Hallsta för att vara med och spöa strejkbrytare. Det var en grabb, Knut Lindblad hette han, som en strejkbrytare slog till med ett järnrör över örat så att han förlora' hörseln.

Jasså kunde det gå så hårt tillväga? Det var alltså verkligen ett kämparglöd hos bultjobbarna?

Ja, det var hett om örona, jämt när de där kom ut, nere vid järnvägsstationen, och det var två pojkar som hette Svalberg, som var hemma i Åsby. Den yngsta av de där Svalbergarna var en kvick sate när det var fråga om slagsmål.

Ja, de här strejkbrytarna kom ju med taget under flera års tid till Bulten –kommer du ihåg om Sura fackförening hade nå' sympati-åtgärder för Hallsta?

De sympatisera' ju, så det var ju inte fråga om det, och det var ju många, inte bara surarna utan de kunde komma från Ramnäs med och vi var med och demonstrera' där också, och det höll på att bli bråk då med.

Och sen sluta' du i bruket. Var hamna' du sen då?

Ja, det var då jag hamna' i Södertälje. Sen jobba' jag mesta delen i Stockholm, för jag börja' på Atlas där, och sen var jag med ända till 1914 när kriget bröt ut. Jag och en annan grabb, vi skulle åka till Ryssland, för en arbetskamrat till oss där nere på Atlas hade kommit hem därifrån. Han hade gumman kvar här och hon vart sjuk så han vart tvungen till att åka hem. Han rekommendera' oss och hjälpte oss att vi skulle åka dit. Så vi skulle åka hem och ta adjö av våra föräldrar, det var lördag, och det var Folkmarken i Västerås, så vi var ju kvar på den och var oppe i parken och dansa'. Vi låg vid bror min, för han bodde på Knutsgatan, mitt för epidemisjukhuset, och sen på söndagen då åkte vi hem till Surahammar och tog adjö av mina föräldrar. Sen på måndagen då skulle vi åka till Tumba och ta adjö av hanses föräldrar –men då när vi sutto i Vasaparken, då kom det telegram att kriget har bryti' ut. Så när vi kom ner på tisdags morgon till båten och skulle åka, då fick vi inte åka (skratt)...

Så om inte kriget hade kommit då hade du kanske varit kvar i Ryssland nu? Kom du tillbaka till Surahammar då?

Nej, jag vart kvar i Stockholm och ibland jobba' jag nere på ett litet gjuteri som låg på Söder, mitt emot Långholmen, där var det en som de kalla' för "Långåkarn" som hade ett gjuteri. När de skulle ut och gjuta och formarna var klara, då gick de på ölcafé och skaffa' hjälp att bära.

De ville ha tillfällig hjälp då?

Jadå, men bara för en timme eller så, när vi gjöt.

LITE KORVHISTORIK

1871 Det första varmkorvståndet öppnas av en tysk immigrant i New York.

1892 de första korvgubbarna, eller rättare sagt korvmadamerna, dyker upp i Sverige vid Stockholmsutställningen.

1900 hyrde charkfirmorna in ambulerande korvförsäljare. Året efter lanseras beteckningen "hot dog" i USA. Myndigheterna utarbetade olika regler för försäljningen under de följande åren. Förutom korv fick bröd och potatis säljas. Utrustningen, en plåtlåda med spritkök, fick inte stå på marken. Så föddes korvgubben med låda på magen.

1940-talet. Ransoneringar på grund av kriget. Öppettiderna begränsades och den kupongfria fiskkorven introducerades. Försvann dock ganska fort. Efter kriget kom ketchup och bostongurka, dessa fanns inte i butiksstängningslagens föreskrifter för korvförsäljning och fick således inte säljas till en början.

1950-talet. Korvbarerna kommer, tvärt emot vad som förutsägs, för att stanna. För att bemöta konkurrensen överger korvgubbarna sina lådor och flyttar in i riktiga kiosker. I slutet av decenniet börjar hamburgaren dyka upp.

1960-talet. Myndigheterna kräver att kioskerna ska vara utrustade med vatten och avlopp för hygienens skull. Nu får de ha öppet hur länge de vill och sortimentet utökas med pommes frites, grönsaker och drycker.

1970-talet. Den stora hamburgervågen McDonalds etablerar sig i Sverige och kioskerna växer för att möta konkurrensen.

1980-talet. Många gatukök får inglasade avdelningar där man kan gå in och sätta sig. Därigenom kan man ha restaurangernas moms. Kebaben kommer till Sverige.

1990-talet. Korvsortimentet växer. "Exotiska" korvar som chorizzo och kabanoss dyker upp på menyerna.

Källa: Leif Eriksson "Korv, mos & människor" Wahlström & Widstrand 2004.

Så på det viset hamna' du där då?

Ja, och jag var där i tre veckur och då ville han inte jag skulle sluta. Då var jag den som hade varit där längst (skratt), och jag var nere där ett par, tre gånger och arbeta' men sen var det två järnvägare som bodde på samma ställe som jag, det var hos en gammal vinhandels-agent, firma Nydahl & c:o, som hade sin affär

nere vid Stureplan. Järnvägarna var vid Tomtebodaväxeln där, men de skaffa' sig annat arbete, de började åta sig flyttningar, både ifrån Stockholm och ned till Norra Bantorget, där lossades och lastades godsfinckor. Och då när jag var arbetslös, så sa de "Om vi köper en bil, lär du dig köra då?" "Ja, visst gör jag det" och då köpte de en fransk lastbil och vi var ut på Gärdet och körde den där och fick, ja körkort, det var alldeles som ett sånt där kort bara, som de brukar skicka när de ska gifta sig och till begravningar.

Vart du chaufför där då?

Ja jag körde åt dem, hade inte körning alla dagar men jag körde åt dem när de skulle ha kört och det gick ju bra. Sen bredde ju kriget ut sig, och sen, 1915, ryckte jag in och gjorde lumpen, då kom jag till Svea Livgarde. Det var den 15 mars och när jag gick igenom kasernvakten, då hade jag bara 37 öre i portmonnän (skratt). Först gjorde vi sex månader, sen fick vi göra ett repetitionsmöte och sen var vi mobiliserade i 45 dygn, så vi kom ut strax före jul –och då jag när gick ut (skratt)... Vi hade 20 öre om dan, förstår du, så jag fick 2:20:-jag.

Du hade alltså inget jobb när du gick ut? Sen då, vart du kvar i Stockholm?

Ja, men jag var inte kvar så länge, morbror min, han bodde där, men jag gick aldrig dit för jag låg i såna där sandlådor som de bruka' göra ibland (skratt), jag hade ingen bostad alls, ser du, och sen gick man in på gårdarna, titta' i de där soptunnorna där de hade bageri och konditori, för de fick ju inte sälja bröd "dan efter", men det var ju inte nå' fel på det. Men sen så skicka' brorsan i Västerås upp till resa hem, till Surahammar. Det var över jul, och det gick ju bra, och morsan hon skulle gå ner till slussen och träffa sin en barndomskamrat som var hemma och hälsa' på vid den där Sluss-Gustaf som hade affär'n där. Jag skulle åka ner efter henne, så jag tog sparken och skulle åka ner. Då, när jag kom ner till kvarna, där alldeles före verkstadsporten, då kommer ingenjör Roth. Jag hälsa' ju för han kände ju igen mig och hela samhället. "Var håller du hus nu?" fråga' han. "Jag jobbar i Stockholm" sa jag. Då sa han att en annan surapojke, Ivar Dahl, "Dahl-Ivar", hade varit nere och sökt jobb och skulle börja efter helgen och det fick jag med göra om jag ville sa han (skratt). På det viset så kom jag tillbaka till Surahammar, och där var jag kvar ända till 1917, då stack jag iväg igen. Då fick jag ett jobb nere vid Hults bruk, de

skulle sätta igång ett nytt gjuteri, men det gick inte, jag sluta' där, sålde möblerna och skicka' resten på tåget, själv satte jag mig på cykeln och åkte hem hit. 1918 gifte jag mig med Ingeborg. De annonsera' oppe i Avesta, efter folk. Jag knappa' ihop lite arbetskläder och så stack jag iväg och fick jobb där oppe. 1919 var jag där, och 1920 då skrev Ingeborgs morsa, att det fanns jobb på Bulten, så den 20 mars börja' jag här i Hallstahammar.

Och hallstabo har du förblivit hela ditt liv. Så började du med korvförsäljning som extra-knäck –trots att du hade jobb på Bulten. Hur kom det sig?

Ja, det var så, att när de var utan jobb, då vart man permitterad, och det var de nyanställda som fick gå ut först. Det kunde bli så att man bara jobbade åtta dagar på en månad och så fick man gå arbetslös i tre, fyra dagar innan man fick nå' understöd och då fick man två kronor om dan av fackföreningen.

Och du var ju en utav dem och då var du tvungen att försöka försörja dig på någonting, och då, var det då...?

Ja, jag börja' ju med den där korvförsäljningen då, både på lördagar och söndagar. Kvällar i veckorna var det ju ingen idé till att ha öppet för det var ju ingenting

Hur kom du på idén att du skulle sälja korv då, till allmänheten –för det är ju det du är känd som, korvgubben Grandell.

När man inte hade stadigt arbete, då var man ju tvungen att ta någonting som extra-knäck. Men sen när det vart arbete, arbeta' jag ju och sålde sen korv på lördagar och söndagar. Sen börja' Bulten experimentera med det där kanthal som Kantzow hade gjort då, det var ingenjör Nordström och Barrs måg, de skulle fortsätta med de här proverna men de kunde tåmjfan inte ta dän en degel, en sån där bytta som de smälte i, i en liten ugn. Och det var den där legeringen då, olika, blandat med olika järn då, och aluminium och sånt där. Ja, de kunde inte ta ur en sån där, för de var ju rädda för värmen. Så kom Kjellgren fram till mig och sa "Du, Grandell, har väl varit med och tagi' opp såna där?" "Jadå" sa jag, "det har jag visst det". "Ja, gå sta och hjälp dem". Ja, jag gick dit och de skulle ta emot det, då var det en sån här ring med ett skaft som skulle lyftas med en tång. De tordes inte gå ner och jag orka' inte stå och hålla det där utan det där sjönk ner emot bena så byxorna börja' på att brinna, och jag vart ju förbannad på de där snorlularna för det där. Några dagar senare

höll de på att laborera igen och då kom de och sa att "nu har vi så där igen". "Jag ger fan i det där, det får ni ta dän själva" "Vägrar du?" sa han. "Ja, det gör jag" sa jag. Då skulle de tala med Kantzow. "Ja, det får ni väl göra" sa jag. Jodå, då kom Kantzow ner, "Vad är det för fel" undrade han, "eftersom Grandell vägrar hjälpa till?" "Ja, när de inte kan ta emot, jag brände opp ett par byxor sist vi höll på. Jag tänker inte bränna opp ett par till." "Gå opp till förrådet, ta två par byxor och hjälp dem, går de åt så är det bara till att ta ut det, byxorna betalar vi" sa han.

Han var rejäl på det viset, Kantzow.

Jadå.

Du kände Kantzow ganska väl du då?

Jadå, det gjorde jag visst det. Ja, sen, 1937, då flytta' vi ju ner till Kanthal och börja' med gjuteri där nere.

Ja, och du följde med dit?

Ja, jag var med då, ser du, men sen, 1944, då skärmbilda' vi oss. Då hade jag tolv stycken arbetskamrater som hade silikos, och jag hade inte några fläckar alls utan jag var fullt frisk. Då sa Sjöberg, ingenjör som vi hade, att jag skulle höra efter om jag fick komma in på tråddrageriet. "Ja, det kanske jag kan göra" Jodå, jag fick gå in och sätta mig och fila där.

Så du vart lite rädd då, när det var så många som hade silikos. Men vad gjorde företaget då, när de fick reda på att det var så många gjutare som hade det där?

Ja, inte gjorde de någonting...

Ja, de hjälpte dig då, att du kunde byta jobb, men det var ju tack vare att du var envis då.

Ja. Sen, förstår du, så rätt som det var en gång där, förstår du, vi sutto och fila' den där trån. Då tog det eld i dragverket så det börja på att brinna på eftermiddagsskiftet, efter sen vi hade gått hem då, vid fyra- eller femtiden om vi sluta', så när vi kom ner på morgon' då var det bara en liten hög. Då hade de där som skötte dragbänkarna fått gått in och sätta sig i det där dragrummet och fila' bort det där som vart och som skulle bort bara för att trån skulle bli hel.

Och det där med att fila tråd, det var ju också ett jobb som var viktigt att komma underfund med, de här sprickorna och... Hur länge höll du på med det sen då?

Ja, jag var inte där länge för vi kom ju osams om det där.

Om tråden då?

Ja, och det där gick jag sta och tala' vid den där ingenjör, eller vad han var för någonting. Nejdå han kunde inte göra någonting, och sen var jag till fackföreningsordförande som var där för Järn och Metall då, Ture Engberg, och han brydde sig ju inte nå' om det där heller, ser du, för då tillhörde ju jag Gjutarförbundet.

Jaha, du hade inte gått över i Metall?

Nej, men i alla fall, vi vart osams där så jag tog och gick hem och sa opp mig där. Och sen när jag kom in på Calle Pettersons affär då sa jag "Ja du Calle, nu har jag sluta' på Kanthal" sa jag, "Ja, det var bra" sa han, "för du kan ju få så mycket arbete du vill utav mig". Det var då jag börja' ha öppet om kvällarna med, för då hade det ju kommi' en del grabbar ner hänna och de ville att jag skulle ha det.

Så 1945 börja' du på heltid, och det betydde då att ni var tvungna att försörja er på korvförsäljning?

Ja det gick, och -47, då börja' jag åka på auktioner. Högsberg, ringde hit till mig och sa att om jag ville följa med 'n på auktionerna i år så fick jag, och det kommer att bli auktioner varenda dag. Så vi börja' oppe i Bockhammar trettondagsafton.

Så du åkte med den där korvlådan på auktioner runt hela Västmanland?

Ja, och du vet, det var varje dag, både lördag och söndag och påsken med, påskdagen, och det gick, varenda dag så gick det. Och sen var det till att åka hem och ner och hämta mjölk vid Allan Larsson och sen ner här och då var potatisen kokad och mosad och...

Det var din fru som fick göra potatisen, för ni var verkligen kända för ert goda mos, va, och det var alltså hemlagat mos?

Jodå, det räckte till så det vart, ja, det vart 16, 17 timmar på dygnet, gick det åt.

Men ni hanka' er då fram ekonomiskt på det här med korvförsäljningen och din fru stod i parken med korvlåda också då?

Jo, och då sålde hon åt parken.

Ja, just ja, ni båda har jobbat ideellt för Folkets Park i... -hur länge höll ni på med det då?

Ja, i tolv år, och första dan som jag kom hit blev jag bjuden till parken att hjälpa till.

Hur såg Hallstahammar ut på den tiden -då var det inte så stort heller?

Nej det var Tomtebo och några kåkar hänna bakom Knektbacken. Och sen var det de här som är, om man säger vid Calle Peterssons affär och fram till vägen där, men de kåkarna

är ju nya. Det där som Nisse Eklund hade affär i, var det en skomakare som byggde och hade. De andra kåkarna vart byggda senare, Starkgatan höll på och vart bebyggd då, och sen var det några kåkar som stod efter Hantverkargatan.

Så Tomtebo, Calle Petersson och Grandells korvkiosk det var liksom samlingspunkten då, för ungdomen då, på 20-, 30- och 40-talet?

Ja, och Aldo Pettersson, han hade...

Ja, Centralcaféet, Aldos Café som det hette. Ja, det samlades de också i, men det har ändå strömmat en väldigt massa människor genom eran lucka där.

Ja, och vi hade 23 konkurrenter också -som konkurrera' med mig och skulle börja med korvförsäljning, till och med Konsum, de hade den där bagare Sved, hanses pojke fick både korvlåda och korv av dem för att han skulle stå och konkurrera ut mig då.

Josef och Ingeborg Grandell vid kiosken

FOTO: Bildgruppen Prisma

Jaha de trodde att det var lukrativt då att sälja korv, men det är också lite av en yrkeshemlighet som ni har bäri' med er -just det här med att folk visste att ni hade god korv och gott mos och, framförallt att folk vart trevligt bemötta av er. Tror du det är därför ni har kunna' överlevi' så länge i yrket?

Det var ju inte så mycket folk då utan det var ju mera att man kände alla människor. Det gör man ju inte nu inte. -ja, man känner igen dem men jag kommer inte ihåg vad de heter, och en del av de där pojkarerna som är nu de får man ju lov att både raka och klippa för att se vad de är för enna.

Det fanns ju också ett café där, alldeles mittemot din korvkiosk va? Nya Konditoriet.

Ja, det var "cigarrarn", Gelander -det var hanses svägerskor han hjälpte med det där

caféet och sådär. Han tog hem, sålde hela lådor med choklad och karameller och sånt där, så han var ju på oss flera gånger att vi skulle köpa utav honom då när vi var med i parken, men då hade vi ju en särskild som åkte i alla parker.

På 40-talet, var det väl ganska kärva tider för befolkningen. Det var ju kristider med kuponger på allt. Fast ni klara' er bra då, men hur...?

Det kom kuponger på korvbröd med, så det kom man ju inte undan, men det gick ju vägen.

Kan du dra dig till minnes nå' episoder kring den här korvkiosken –det hände väl någonting, du fick väl vara med om lite grann, kanske ett och annat slagsmål till och med?

Ja, det hände väl ibland att man fick gå ut och ta isär dem när de börja' på. Och så de här religiösa var på mig. Jag skulle inte få ha öppet på Långfredagen. Polisen kom, för de skicka' dem också, och jag visa' dem tavlan där det stod att vi hade öppet varje dag. Så de fick gå, det vart inget av det där. Det är väl avundsjuka eller vad det kan vara. Och, som sagt, jag hade 23 stycken som höll på att börja med korv och skulle sälja, men ingen klara' sig. Det var ingen agitation eller någonting utan jag bara försökte hålla mina varor. Och de, de kunde ju inte, en kunde inte sköta kokarn heller utan de sprack för dem –och det var ingen som ville ha spruckna korvar heller. De kom till mig en del, och fråga' ”Har du inga spruckna korvar?” ”Nej, det har jag inte” sa jag. ”Jamen de har” ”Ja de får väl spräcka dem som de vill” sa jag, ”det gör detsamma”. De var varma men de var inte spräckta i alla fall.

Under kriget, var det svårt att få tag i varor till korvkiosken då?

Njaa, jag var så bra bekant med de där korvgubbarna så de hjälpte mig...

Du hade lite kontakter, så att säga?

Jag hade det, och det var nerifrån Motala. Uj uj uj va' korv man köpte, eller sålde henne.

Men du tala' om det här med moset, att det var lång förberedelse och då var det din fru som fick ställa opp –eller gjorde du också mos?

Nej, det gjorde jag inte, det var Ingeborg som koka'. Jag ropa' in en gammal träkvarn på auktion, och gjorde om så den gick elektriskt. Själva skruven han var utav trä han också, ser du, så jag tog dän veven och sen satte jag på en remskiva med en liten vikt på, som balans så det skulle gå.

Människor du mött då, som till exempel luffare. Minns du någon sådan som vandra' i Hallstahammar och som kanske stanna' vid din korvkiosk eller tiggde nå' korv?

Nja, det var inte ofta de kom. Det kom en och annan som kom på det där vise' och ville, ja, krita, och då kunde de få en korv på det där viset. Men annars så var det lugnt därna kring korvkiosken, det var aldrig nå' bråk eller så. Jo, en gång var det en finne som börja' på att bråka med en som var lite efterbliven, men då gick jag ut och sa ”Hördudu, bry dig inte nå' om den där, för han gör inte någon människa förnär, och inte dig heller!” Men då kom en bror till Tibblin, gamla vaktmästarn på Trollebo, på andra sidan gatan. Han såg och hörde vad det var och kom till försvar. Finnen börja' gå undan för'n, ser du, så han fick'n in i Lidbecksgatan. Och där, förstår du, så vart väl den andra arg, han fick opp ett sånt där brunnslock och skulle kasta på honom då, förstås. Då gick han fram till 'n och fick tag i 'n, ser du, och krama 'n så han vråla' så det hördes ända opp till kiosken (skratt) och snart var de oppe här igen. Då kom poliserna Wählin och Hedlund, och då fick de tag i den där grabben, hans far skulle vara landsfiskal i Finland. Men de tog'n med sig ner till polisstation' vid Järnvägsgatan, och där klämde de'n ett tag.

Tomtebo då, det var ju Calle Petersson och det var Sko-Karlsson och Eklund och Borge-näs och de där. Hade du nå' kontakt med de där andra affärsmännen?

Nej, inte annat än att man prata' lite. Jag tänkte på en sak här nu –Knektbacken, har du hört vad det kommer an på, vad de har fått det namnet från, Knektbacken? Det var en samling för de volontärer som skulle till Salbohed och exercera, både när de mönstra' och när de skulle rycka in så samlades de där. Och så hade de en backe i Sura, innan man kommer fram till Sura kyrka, där gamla vägen gick opp, Surarnas ålderdomshem låg där på sidan, det har de ju tagit ner, den kalla' de för ”Soldatbacken”, men den vart omkristnad mot slutet, de sista femtio årena hette det Sodasbacken. De möttes där, och sen gick de till Ramnäs, om man skulle mönstra, men annars så gick de vidare till Salbohed sen.

Ja, men om de skulle åt andra hållet, till Strömsholms Kompani då?

Ja, det var särskilt det, ser du, men hur de tog sig dit vet jag inte. När farsan skulle opp

och mönstra, så var det en sån där gammal knekt där med, han kalla' sig fjärdingsman. Han gick med dem då, de här suraborna, när de skulle gå opp till Ramnäs

Så det var en gubbe som gick och samla' ihop knektarna då?

Nej, de kom, ser du, de var väl kallade. Det måste ha varit 1881 eller någonting sånt där, farsan han var född 1865.

Knektbacken är ju fortfarande väldigt fint, men då var det ju en idyll med parksofforna där man kunde sitta då, på lördagar och söndagar, och titta på folk Ja, tiden går och det finns ju mycket att prata om, det här med gamla tider, men vi är väldigt glada från hembygdsföreningen att vi har fått kommi' hit och intervjuat lite grann.

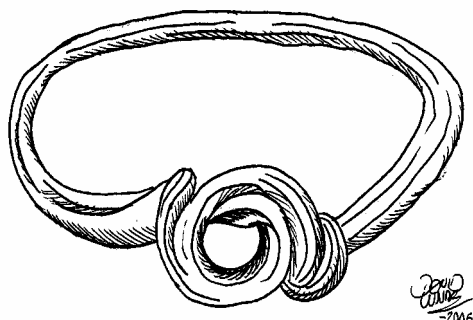
Avskrivet från bandinspelning och bearbetat av

David Lunde

Fotnot: Josef Grandell gick ur tiden 1992 vid 99 års ålder. Den fullständiga intervjun med både Josef och Ingeborg, ordagrant utskrivet, omfattar 19 sidor och finns i hembygdsföreningens arkiv.

ETT BARNDOMSMINNE

EN GÅNG FÖR LÄNGE SEN när jag var ett litet barn och vi bodde i "Länsmansgården" sedermera Hemgården, Slaktarbacken, Tomtebo, arbetade min pappa August Berglöv i Svedvi med markarbeten för att Prästgården skulle moderniseras och få vatten och avlopp indraget. Vid denna "utgrävning" hittade pappa en guldring som numera finns på Statens Historiska Museum i Stockholm.

Det var ju ganska fantastiskt att hitta ett så litet föremål i jordmassorna som grävdes upp, visserligen med handverktyg såsom spade och korp men ändå. Alla visste nog att det var en plats med fornminnen, idag hade det nog inte varit tillåtet att gräva där utan arkeologisk expertis närvarande. När han kom hem den där dagen var han lite hemlighetsfull och sa att han skulle visa oss något sen visade han oss ringen som han försiktigt hade borstat ren. Den var inte så märkvärdig tyckte vi men jag minns att den hade någon liten knut eller någonting hopsnott ovanpå. Pappa han visste att sådana fornminnen får man inte behålla så han kontaktade berörd myndighet och de kom överens att han skulle komma till Stockholm och överlämna den.

Han fick tjugofem kronor = guldvärdet, inte mycket men kanske halva våran hyra. När pappa kom hem hade han köpt bananer det var den första banan jag ätit i mitt liv. Jag minns inte om jag tyckte det var gott eller bara konstigt. Mamma tyckte i alla fall att det var ett onödigt inköp, pengarna hade behövs bättre men bananerna kostade nog inte så mycket och pappa tyckte nog vi skulle få något extra.

Detta är den minnesbild jag har från fyndet av guldringen från Svedvi. Guldringen är inte det enda fornfynd min pappa har funnit, han har bl.a. hittat en "älvkvarn" ovanför järnvägen vid Trollebo, en "verkstad" i Handbacken, där fann han flera stenxor, spetsar och andra föremål som pekade på att det hade tillverkats på platsen. Stenxor fanns det tydligen många av så dem behövde man inte lämna in.

Ingrid Wiig

På nästa uppslag August Berglövs tankar på vers om hur han föreställde sig livet i Svedvi på asagudarnas tid och när människorna kristnades.

August var för övrigt sekreterare i den första styrelsen för Svedvi Hembygdsförening när den bildades 1939.

*Långt bort i dimhöljd skymning, i tider gryningsgrå
Då all vår kända vetenskap i sagor övergå.
Då efter inlandsisens rand det bröt en människovåg.
En spillra utav den kom hit och våra nejder såg.
De funno allting ganska gott, i trakten fann behag
De fylkade sig samman och bildar byalag.*

*De girigt togo allt emot som sjö och skog dem gav
Naturen var en herre hård och människan dess slav.
Väl skänkte han dem dagar med torftigt levebröd
Men svåra tider kommo tätt med brist och hungersnöd
Men kvinnor, trälar röjde mark med örjekrok och brand
Snart spirar kornet tunt och glest på deras svedjeländ.*

*Det var när människan steg fram bedrev bedrift och bragd
När bit för bit av ödemark blev under odling lagd
Men eljest härskar djungelns lag, här hyllas styrkans rätt
Och kämpen tager vad han vill med våld på övligt sätt
Ty livet självt var grymt och ej ord om mildhet vet
Naturens lagar känner ej till blödig skonsamhet.*

*Omkring dem ändlös ödemark där ulv och gastar yla.
Och namnlös fasa tättnar till i vintermörkrets kyla.
I mörkret trivas huldrorna och trolldom smida ränker
Man håller eldar levande som skydd och trygghet skänker
Att blidka gudars och onda maktens hot.
Till Svedvi Ås man drar åstad att idka vinterblot.*

*I offerhusets sal och blotets fest förbidade.
Stod Asabilder hiskliga av grova furor snidade
Har dräptes unga trälar, som boskap de betraktades
Och husdjur här förblödde och tagna fångar slaktades
De grymma gudabilder med blodet man bestänkte.
Här ljödo offrens jämmerskrin och offerknivar blänkte*

*Så kommo märkeliga män från fjärran söderländerna
De förde med sig helga ting och buro kors i händerna.
De vandrat långan, långan tid, de furit vida kring
Förtäljande om Vite Krist vid offerplats och ting
Vem än som styrde deras steg, i en välsignad stund.
De reste altare och kors i Svedvi offerlund.*

*Kring bygden gick det bråda bud och tidender sig spred
Hit hava kommit sändebud långt ifrån fjärran led.
Ej vill de driva köpenskap, ej Vikingskepp bemanna
Men bära budskap om en Gud, den ende och den sanna.
Så sluta edra göromål med åkerbruk och jakt
Och lyssna till de främlingar vad deras Herre sagt*

*Så samlade sig följen, förväntansfullt men skyggt
De närmar sig det altare som dessa män har byggt
Med häpnad de beskåda en bild på korsstång fäst.
Och dit kom många kvinnor, men det kom trälar mest
I blicken ligger ängslan, på tungan stumma frågor*

Säg, är det nya grymma bud om gruveliga plågor .

*Och där vid åsens sluttning sig hopen tveksamt dröjer
Då plötsligen en man står upp, han sina händer höjer .
I enkel klädnad står han, som träl med hjässan kal.
Men likaväl en herreman i åtbörd, skick och tal
Hans stämma ljöd som tordön och än som böljelek.
Än var den liksom flintan hård än innerlig och vek.*

*I män i mörka Thule. I folk här längst i nord.
Vi bringa Eder underbara bud och fridens helga ord.
Ej skall du bryta kvinnofrid, ej skall du blodshämnd öva.
Ej heller gå i viking, ej plundra eller röva.
Har du din granne skada gjort, gör bot med tiofalt.
Den frysande giv kläder och mätta den som svalt.
Din nästa skall du älska med honom dela allt.
Det är vårt allra största bud vad Vite Krist befallt*

*Och underliga ljöd hans ord men ljuvliga likväl
Att lika inför Vite Krist står konung, drott och träl.
Och livet får ej kränkas med svärdshugg, spjut och slag.
För sådan gärning botas skall på räkenkapens dag,
Ty livet är en gåva blott av herren ovanfrån.
Som simpla stavmän skall vi stå en gång och återge vårt lån.*

*Och mycket av det sagda blev inte alls förstått,
Men det ljöd milt som harpospel, så underfullt och gott
Och till betryckta kvinnobröst och uti trälars sinn
Utav en hoppets stråle, en gnista smög sig in.
Så glättig såsom fåglalåt som ljuvlig liljedoft.
Och för den lilla gnistans skull blev Asagudar stoft
Och för det hopp som så blev till och för dess milda ljus,
Föll Valhalls gudaborg omkull och blev till sten och grus.*

Det finns ytterligare 15 verser!

August Berglöv

NOTISER

VID ÅRSMÖTET den 5 april valdes **Leif Iwarsson** till ny ordförande efter **Christina Holsten**. Christina fortsätter sitt arbete på Skantzen som vanligt och utsågs till verksamhetsledare. Leifs hustru **Inga-Lill** blev ny kassör efter avgående **Birgitta Andersson**. Tidigare har man även utsett en personlig suppleant för ordförande, något som i år beslöts att slopa då rollfördelningen mellan denna och vice ordföranden upplevts som oklar.

* * *

VÄSTMANLANDS FORNMINNESFÖRENING OCH HEMBYGDSFÖRBUND höll årsmöte i Färna 22 april. Förutom sedvanliga mötesförhandlingar innehöll dagen guidning kring herrgården och presentation av det framgångsrika skinnskattebergsföretaget System Air, tidigare Kanalfläkt. Svedvi – Berg representerades av Leif & Inga-Lill Iwarsson, Christina Holsten, Margaretha Juhlin, David Lunde, Gösta Lundblad och Eivor Jansson. De fick oväntat ta emot ett hederstipendium på 2000:- från länsförbundet.

Motiveringen lyder som följer:

”Svedvi-Berg Hembygdsförening är en förening med en varierande verksamhet. De bedriver aktiviteter på fyra olika platser i Hallstahammar. Vid Kanalmuseet har de visningar, skolprogram och caféverksamhet, i Trångfors håller en grupp i föreningen på och renoverar den gamla hyttan och hammaren. Där har de programdagar och visningar för allmänheten. Föreningen har

byggt upp ett lantbruksmuseum på Åsby gård som visas regelbundet och har dessutom köpt in Björsbo gamla skola där de nu planerar att bygga upp ett skolmuseum. Trots den stora ordinarie verksamheten har föreningsmedlemmarna energi kvar att genomföra andra speciella insatser. Under ett par år har föreningen bedrivit en studiecirkel på temat kvinnoliv. Deltagarna har skrivit ner egna minnen från sina arbetsliv och intervjuat andra om deras minnen. Artiklar och intervjuer har sedan sammanställts till en bok som föreningen gett ut med bidrag från Riksantikvarieämbetets bidrag till arbetslivsmuseer. Boken "Jobbet i livet, livet i jobbet" gavs ut under 2005, en insats som bidrar till att stärka och bevara intresset för kulturmiljöer i länet.”

* * *

VI HAR BYTT INTERNETLEVERANTÖR från Tele2 till Telia. Därmed har också våra E-postadresser ändrats. De som nu gäller är:
kanalmuseet@telia.com
svedviberg@telia.com

Hemsidan ligger som vanligt kvar under vår domän **www.svedviberg.se**

Angående debatten om TV-licensen så betalar alla i styrelsen utom verksamhetsledaren, för hon har ingen TV.

GAMMALDAGS JUL PÅ SKANTZEN

Söndag 10 december kl. 12 – 16

13.00	Adventssånger i kapellet
14.30	Utdelning av Hallstahammars kommuns kultur- och idrottsstipendier
15.00	Lucia

*Kaffeservering – Glögg – Korv – Hantverk
Tunnbröd – Smedja – Lotteri*

Välkommen!